

GÉZA PÁLFFY

**A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia
a 16. században****[Uhorsko a habsburská monarchia v 16. storočí]***(História Könyvtár. Monográfiák 27.)**MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 2010. 564 p.***The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy
in the Sixteenth Century***(East European Monographs 735; CHSP Hungarian Studies Series 18.)**Social Science Monographs, Boulder – Center for Hungarian Studies
and Publications, Wayne, Colorado–New Jersey. Distributed by Columbia
University Press, New York, 2009. xviii + 410 p.¹*

Nová monografia Gézu Pálffyho zaujíma medzi odbornými historickými publikáciami skutočne popredné miesto. Dôvod nespočíva iba v tom, že je zaujímavá, že otvára nové interpretačné a bádateľské obzory a tému opisuje z viacerých hľadísk. Významná je aj preto, že je napísaná iným tónom, než na aký sme si pri tomto žánri zvykli. Čitatelia, ktorí sú zbehlí v anglosaskej odbornej literatúre, poznajú charakteristické prvky tohto štýlu. Sú to: *a priori* definovanie a vysvetlenie základných pojmov, resp. použitej terminológie, pričom sa môže ísť aj do otvorenej konfrontácie; jednoznačné a jasné formulácie, ktoré sú pre čitateľa prínosné a vysoký stupeň otvorenosti výsledkom dobre zmapovanej zahraničnej odbornej literatúry.²

Monografia s názvom *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században (Uhorsko a habsburská monarchia v 16. storočí)* vychádza z dizertačnej práce autora. Ako pracovník Historického ústavu Maďarskej akadémie vied ju obhájil v roku 2010. Pálffy špecifikoval tému práce hneď v prvej vete: „Po bitke pri Moháči (1526) a dobytí Budína (1541) sa uhorsko-chorvátska stredná mocnosť

¹ Pôvodná publikácia: Réthelyi, Orsolya: Az 1526 utáni Magyar Királyság. Újragondolt történelem. In: Korall, 12. (2011) 45. sz. 215–219.

² V súvislosti s tým pozri prácu Katalin S. Németh na recenznom portáli Literárnovedného ústavu Maďarskej akadémie vied: <http://rec.iti.mta.hu/rec.iti/Members/szerk/PALFFY-Geza-A-Magyar-Kiralysag-es-a-Habsburg> (Posledné stiahnutie: 6. novembra 2011).

(inak povedané Ríša svätého Štefana) rozdelila na tri časti. Táto kniha hovorí o fungovaní časti, ktorá sa pripojila k habsburskej monarchii a o jej právnom nástupcovi – Uhorsku (teda svätoštefanskom štáte) v 16. storočí, o mieste, ktoré Uhorsko zaujalo v stredoeurópskom konglomeráte habsburských štátov ako aj o jeho vzťahoch“ (s. 9). Na nasledujúcich stranách nasleduje zhrnutie témy a detailné objasnenie prakticky všetkých pojmov, ktoré s problematikou súvisia. Autor postavil na tento pevný základ zložitú nadstavbu, ktorej predmetom je forma a fungovanie jedného administratívneho celku (habsburská monarchia). Hoci ide o zložitú tému, vďaka týmto pevným základom a prehľadnej štruktúre sa ľahko sleduje a je pútavá. Samozrejme, že opis štruktúry znamená aj interpretáciu. Autor to jednoznačne vyjadril už v predslove, keď uviedol, že jeho „cieľom bolo skoncovať s niektorými, v historickom vedomí dodnes prítomnými, predsudkami a mýtami o Habsburgovcoch a uhorskej politickej elite, ktorá s nimi spolupracovala“ (s. 9).

Každé obdobie musí nanovo interpretovať kritické etapy vlastnej minulosti. U Pálffyho bolo východiskovým bodom tohto procesu presvedčiť čitateľa o tom, že obdobie, ktoré si zvolil, teda etapa od osudovej porážky pri Moháči do vypuknutia Bocskaiovho povstania skutočne priniesla Uhorsku a strednej Európe závažné a ďalekosiahle zmeny. Uvádza, že na tieto zmeny rozhodnú mierou vplývali dva procesy. Jedným z nich, dobývaním Osmanskej ríše a dôsledkami nepretržitých bojov, sa už historická veda podrobne zaoberala. Avšak z dlhodobého hľadiska aj druhý proces, ktorý sa zároveň stal predmetom Pálffyho knihy, mal na dejiny tohto obdobia a regiónu prinajmenšom takýto vplyv. Ide o proces, počas ktorého sa Uhorsko pripojilo k práve vznikajúcemu, zložitému štátnemu útvaru, k stredoeurópskej habsburskej monarchii. Po roku 1526 sa Uhorsko stalo súčasťou monarchie riadenej zo zahraničia, čo pre elitu prinieslo značnú stratu pozícií. Na druhej strane, ako to autor v jednotlivých kapitolách vyčerpávajúco prezentuje, sa Uhorsko stalo veľmi významným štátom habsburskej monarchie. Malo popredný význam z vojensko-obranného aspektu, pretože vojenskou pomocou podporovalo obranný systém hraníc monarchie. Dôležitú úlohu zohrávalo aj z hospodárskeho pohľadu, keďže predstavovalo významný zdroj príjmov. Malo tiež istú politickú a reprezentatívnu váhu. V poslednej kapitole monografie s názvom *Poučenia: zmeny po roku 1526, ktorých dôsledky trvali niekoľko storočí* (Tanulságok: évszázadokra kiható változások 1526 után) autor formou prehľadnej tabuľky podal zmeny, ku ktorým došlo v spomínaných oblastiach (s. 409–410). Jeho výsledky významnou mierou modifikujú a precizujú v historickom vedomí ešte aj dnes živo uchovávaný negatívny obraz, podľa ktorého by Uhorsko v podstate nebolo ničím iným ako nárazníkovým štátom Habsburgovcov a ich hospodárskou kolóniou. Základným poučením Pálffyho

publikácie je, že tento zjednodušený obraz (tak ako vo všeobecnosti schematizovanie historických procesov a situácií) už neobstojí.

Analýzy Gézu Pálffyho sú založené na dôslednom domácom a zahraničnom archívnom výskume a na komplexnom podaní vydaných prameňov. Výsledky svojho výskumu už niekoľko rokov pravidelne publikuje. Ich prezentovanie v tomto súhrnnom diele však má mimoriadny význam. Okrem toho je v práci vykreslený aj dôležitý obraz stredoeurópskej štruktúry vzťahov 21. storočia. V prípade autora, ktorý sa venuje výskumu vzťahov v 16. storočí v Uhorsku, to ani nie je veľmi prekvapujúce. Z toho vyplýva, že okrem nemeckých a anglických vedeckých výsledkov zohráva dôležitú úlohu aj oboznámenie sa s chorvátskou, českou, slovenskou a inojazyčnou odbornou literatúrou ako aj s národnou historiografiou okolitých štátov. Aj z tohto pohľadu patrí Pálffy do novej generácie bádateľov, ktorá dokáže preklenúť jazykový a národný rámeč a takýmto spôsobom sa snaží skúmať dejiny regiónu zaťaženého rôznymi konfliktami.³

Tie metodologické a didaktické prvky v Pálffyho práci, ktoré osobne považujem za najlepšie, spočívajú v opätovnom aplikovaní česko-uhorskej a chorvátsko-uhorskej paralely. Porovnanie vývoja uhorských, resp. českých dejín po roku 1526 je dosť opodstatnené. Oba národy sa totiž zo „zloženého štátu“ (*composite state, zusammengesetzter Staat*), ktorý mal centrum v Budíne a riadili ho Jagelovci, dostali do novej, spojenej monarchie Habsburgovcov približne v tom istom čase. Takto je jednoznačné, že synchronne skúmanie integrácie týchto dvoch štátov, ktorá prebiehala vo väčšom útvare a v rámci nej úloha a počet aristokracie na dvore ponúka z hľadiska orgánov a symbolov suverenity príležitosť na to, aby sa zistili pozoruhodné rozdiely. Tento prístup je predsa len dosť moderný. Kvôli jazykovým prekážkam a dodajme aj problémom spočívajúcich v prístupoch sa výskum podobných procesov v širších vedeckých kruhoch začal realizovať len nedávno. Príkladom toho je aj spolupráca a výsledky výskumu Gézu Pálffyho a Václava Bůžeka. Predstavme si, aké zaujímavé výsledky by priniesol podobný, rozsiahlejší výskum, v rámci ktorého by sa vedecké tímy zaoberali staršími obdobiami, napr. obdobím vlády Jagelovcov alebo Mateja Korvína. Uhorsko-chorvátske porovnanie autor zároveň aplikuje aj pri mapovaní štruktúry vzťahov „zloženého štátu“. S výbornou znalosťou problematiky a so širokým historickým prístupom analyzuje význam tohto obdobia pre vznik juhoslovanských štátov. Avšak ešte dôležitejšie je, že štruktúra vzťahov personálnej únie Uhorska a Chorvátskeho kráľovstva, ktorá existovala už pred rokom 1526 a mala sídlo v Budíne, je mimoriadne vhodná na objasne-

³ Porovnaj: Trencsényi, Balázs–Zászkaliczky, Márton: *Whose Love of Which Country? Composite States, National Histories and Patriotic Discourses in Early Modern East Central Europe*. Leiden, 2010.

nie jednotlivých otázok zloženej monarchie v období po roku 1526, ktorá mala centrum najprv vo Viedni, neskôr v Prahe. Zároveň sa dá povedať, že obrovské množstvo prezentovaného historického materiálu je pre čitateľa celkom prijateľné. Obsiahlejšie témy, prípadne kapitoly (miesto habsburského dvora, jeho finančná a hospodárska úloha v rámci väčšieho administratívneho celku, charakteristika nového systému pohraničnej stráže na uhorskom a chorvátskom území alebo inštitúcie a symboly štátnej správy) autor rozdelil názvami a podnázvami, ktoré vzbudzujú zvedavosť čitateľa. Ako príklad spomeniem „*Krajina, ktorú je nutné dobyť*“ („Egy meghódítandó ország“), „*Očakávaný trón*“ („Egy hön vágyott trón“), alebo „*Dôležitá, ale nebezpečná frontová krajina*“ („Igen fontos, ám veszélyes frontország“).

Každú kapitolu uzatvára dvoj-trojstranové zhrnutie, čo veľkou mierou prispieva ku komplexnému prijatiu materiálu. Zároveň sa tak jednotlivé kapitoly môžu používať nezávisle od seba. Publikácia však venuje osobitnú pozornosť aj inštitúciám suverenity (parlament, korunovácie, stolice) a jej symbolom (koruna, erby, vlajky, pečate). Prezentuje, ako bolo napriek silnej centralizácii na viacerých miestach možné zachovať suverenitu kráľovstva a vplyv uhorských rádov, čiže ako mohlo Uhorsko zostať najsamostatnejším štátom stredoeurópskej habsburskej monarchie. Zvlášť treba vyzdvihnúť tabuľky, farebné mapy a ilustratívny obrazový materiál, ktoré prispievajú k tomu, aby bol tento bohatý text prehľadný. Okrem toho sa publikácia stáva pre čitateľa prístupnou aj vďaka mennému a miestnemu registru. Pri práci takéhoto rozsahu sa nedá vyhnúť tomu, aby sa do nej nedostali menšie nepresnosti, prípadne chyby. Mám na mysli napr. to, že pri spomínaní sídla habsburskej monarchie autor uvádza, že v prospech Prahy slúžilo aj to, že „Anna Jagelovská bola úzko spätá so svojim rodným mestom“ (s. 94). Anna Jagelovská sa však narodila v Budíne. České rády sa aj cítili byť dotknuté tým, že jej matka, kráľovná Anne de Foix, počas svojho krátkeho života nikdy nenavštívila Prahu a ani nebola v Čechách korunovaná.⁴ Najmä vzhľadom na politické súvislosti nie je šťastným riešením ani to, že matka cisára Karola V. je v dynastickej tabuľke uvedená svojou prezývkou „Jana Šialená“ (s. 45). Odhliadnuc od toho však čitateľ môže siahnuť po súhrnnej práci, ktorá svedčí o obrovskom množstve informatívnych vedomostí.

S akou cieľovou skupinou čitateľov môže monografia Gézu Pálffyho rátať? Určite, že okrem historikov môže počítať s tým, že záujem o ňu prejaví akademická obec, niektorí stredoškolskí pedagógovia ako aj laici, ktorí sa zaujímajú o ranný novovek. Títo laici majú veľký význam v krajine, kde sa výsledky histo-

⁴ Wenczel, Gusztáv: II. Ulászló magyar és cseh királynak házasságának élete, 1501–1506. In: *Századok*, 11. (1877) č. 10. 822.

rických výskumov pomerne pomaly stávajú predmetom populárnych historických poznatkov a myslenia. Už viackrát spomínané jasné formulácie, členenie a čitateľsky príťažlivý charakter práce výrazne prispievajú k tomu, aby knihu prijala aj širšia čitateľská verejnosť.

V roku 2009, teda ešte pred maďarským vydaním knihy, text vyšiel v anglickom preklade. Preložili ho Thomas J. DeKornfeld a Helen D. DeKornfeldová z neziskovej organizácie *Center for Hungarian Studies and Publications* (CHSP). Takto sa práca dostala aj do rúk medzinárodnej čitateľskej verejnosti, čo je v prípade výsledkov maďarského historického výskumu (hoci počet cudzojazyčných publikácií rastie) ešte pomerne zriedkavé. Každopádne ide o radostnú skutočnosť. Anglická verzia knihy ponúka čitateľovi približne ten istý obsah ako maďarský originál. Členenie kapitol je rovnaké, aj keď v preklade (vydavateľ mal zrejme odlišnú predstavu o rozsahu diela v angličtine) chýbajú krátke súhrnné podkapitoly, ktoré nájdeme na konci maďarských kapitol. Chýba aj väčšina tabuliek, ktoré sa nachádzajú v texte. V anglickom preklade sú taktiež dosť skrátené aj odkazy na literatúru. No v súlade s čoraz viac rozšírenou medzinárodnou praxou autor odporúča čitateľovi, ktorý má záujem o bibliografiu, aby navštívil internetovú stránku *Inštitútu habsburských dejín* (Habsburg Történeti Intézet)⁵ a stránku CHSP.⁶

V súvislosti s anglickým vydaním je potrebné vyzdvihnúť vysokú úroveň prekladu. Škoda, že pri prácach, ktoré sa z maďarčiny prekladajú do iných jazykov, to ešte stále nie je samozrejmosť. Neraz sa stane, že radosť z vydania nejakej vynikajúcej monografie v cudzom jazyku je zatienená nízkou úrovňou a odbornou nepresnosťou prekladu. Žiaľ, vidíme to aj na príklade nedávno publikovanej knihy Andrása Kubinyiho o Matejovi Korvínovi.⁷ Preklad Thomasa J. a Heleny D. DeKornfeldovcov je však presný a verne odzrkadľuje výborný štýl pôvodného textu, pričom berie do úvahy poznatky a orientačné body maďarskej cieľovej skupiny. Vytrhnutým, ale názorným príkladom je preklad časti textu, kde Pálffy v súvislosti s dvomi nedávno objavenými slovenskými historickými prácami vysvetľuje, že „v rannom novoveku Slovensko neexistovalo ani ako geografický pojem, ani ako štát“ (s. 26). Do anglického textu prekladateľa

⁵ K dispozícii je na: www.habsburg.org.hu/files/konyvek/palffy_kingdom_of_hungary_16th_4_bibliography.pdf (Posledné stiahnutie: 6. novembra 2011).

⁶ Zoznam literatúry sme našli na internetovej stránke <http://ungarianpublications.org/> (posledné stiahnutie: 6. november 2011), no odtiaľto sa snažia presmerovať čitateľa na Inštitútu habsburských dejín, pretože ten na úvodnej stránke predstavuje jeden z prístupných prameňov.

⁷ Kubinyi, András: *Mátyás király.*, Budapest, 2001. Kritika o anglickom preklade knihy – pozri recenziu Jánosa M. Baka. Bak, M. János: The Legacy of King Matthias Reconsidered. In: *The Hungarian Quarterly*, 194. (2009) č. 2. 130–132.

doplnili niekoľko viet. Sú nasledovné: „To speak of Slovakia in the sixteenth century context is just as much an anachronism as talking of the thirteenth century history of the United States. Assessment of the documents in the above two works is made difficult by the fact that the authors appear to be unfamiliar with the substantial Hungarian professional literature dealing with the period. The result is as if somebody wanted to write the history of the United Kingdom or the United States of America, being unfamiliar with any language except Spanish.“⁸ (Anglické vydanie: s. 11). Predpokladám, že prekladatelia ich doplnili po konzultácii s autorom. V každom prípade ide o úspešné riešenie. Takto totiž nedošlo len k jazykovému, ale aj k informačnému transferu, ktorý zohľadňuje vedomostné pozadie čitateľov. Ak všetko zhrnieme, môžeme povedať, že vydanie monografie Gézu Pálffyho v maďarskom a anglickom jazyku je radostnou udalosťou. Prostredníctvom interpretácie (z historického hľadiska) krátkeho obdobia rokov 1526–1606 ponúka možnosť prehodnotiť minulosť i súčasnosť.

Orsolya Réthelyi

Preklad: Angelika Šrámková

⁸ „Hovoriť o Slovensku v kontexte 16. storočia je aspoň natoľko anachronizmom, ako v súvislosti s 13. storočím spomínať Spojené štáty. Hodnotenie prameňov vyššie uvedených dvoch diel je sťažené skutočnosťou, že autori zrejme nepoznajú významnú maďarskú odbornú literatúru zaoberajúcu sa týmto obdobím. Výsledok je potom približne taký, akoby niekto chcel napísať dejiny Spojeného kráľovstva alebo Spojených štátov amerických, ale okrem španielčiny by žiadny iný jazyk neovládal.“